

SSY 3014– ENDÜSTRİ SOSYOLOJİSİ

10 Hafta: Post-Fordizm? Neo-Fordizm?

UYARI

- Bu bir dinleyici notudur ve lütfen **ders notu olarak değerlendirmeyiniz.**
- Bu slaytlar ilgili ders kitabındaki, 125 – 132 arası sayfaları kapsamaktadır.

Fordizmin Krizi – Kurtuluř Reçeteleri

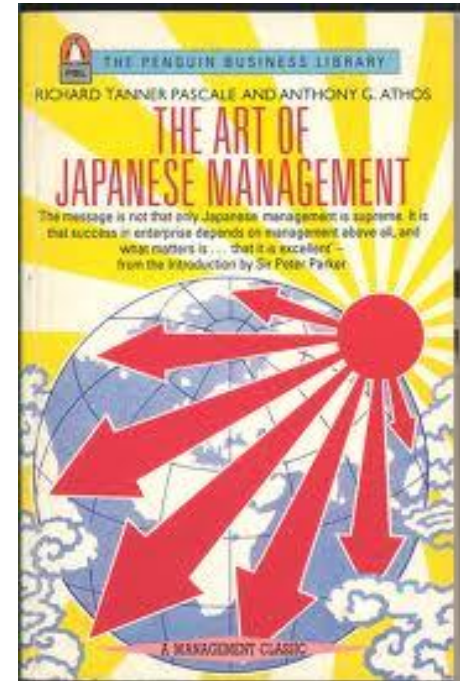
- Petrol krizleri ve kitle üretim sistemlerinin krize girmesi, yeni modellerin gündeme gelmesine neden olmuştur.
- Makro ekonomik ve siyasal alandaki dönüşümler de “Fordist Sistem”in sürdürülmesini imkansız hale getirmiştir.
- Çok sayıda yorum, problemin Taylorist Yönetim ilkeleri ve Fordist örgütlenmenin katılıklarının aşılması ile çözülebileceğini ileri sürmektedir.

Esnek Üretim Modelleri

- Farklı alternatif modellerin ortak noktası, aşırı uzmanlaştırma, hiyerarşik ilişkiler ve sabit teknoloji kullanımına karşın daha az yapılaşmış biçimler önermeleridir.
- Ayrıca daha “esnek olduğu düşünülen” modellerin, kriz döneminde ayakta kalabilmeleri ve rekabet başarısı elde etmeleri üretim sistemlerinin bu yönde dönüştürülmesine neden olmuştur.

Japonlaşma?

- Bu dönemde Japon firmalarının, özellikle otomotiv firmalarının, rekabet gücü elde etmeleri dikkat çekici olmuştur.

Japonlaşma?

- II. Dünya Savaşı'nın büyük yıkımından sonra, Japonya siyasal ve ekonomik yeniden yapılanma sürecine girmiştir.
- Savaş sonrası dönemde, 1950'lerde öncelikle batılı ürünlerin başarısız taklitlerini ürettiler (dönemin popüler deyim: "Japon malı tapon malı")
- Ancak 1960'ların ortasından itibaren, ticari deneyim elde eden firmalar sofistike ürünlerin tasarımı konusuna odaklandılar ve rekabet geliştirici stratejiler benimsediler.

Japonlaşma?

- Bu sürecin sonucunda, maliyet avantajlarına dayanan yeni ürünler ortaya koydular.
- Yaptıkları temel fark, Fordist üretim sisteminde olmadığı bir biçimde ürün çeşitliliğine dayanmalarıydı.
- Ayrıca uzun sürede kendini finanse edebilen teknolojiler yerine hızla değişebilen üretim teknolojileri kullanmaktaydılar.

Japonlaşma?

- Maliyet avantajı yaratan, talebe göre hızla değişebilen örgüt modelleri oluşturabilmeleridir.
- İlk odaklandıkları nokta, “stoksuz üretim” sistemleridir. Böylelikle talebin değişen koşullarına rahatlıkla ayak uydurabilmek mümkün olmuştur.
- Stoksuz üretim, üretim yönetimi tabiriyle “tam zamanında (just in time)” üretim, emeğin hızlıca yer değiştirmesiyle mümkün olabilir.
- Ayrıca Fordist sistemlerin kitlesel istihdamı modelinin terk edilmiştir.
- (1975’de Toyota’nın en yüksek kapasiteli fabrikası, Ford’un aynı düzeydeki fabrikasının 1/3’ü kadar çalışana sahipti)

Japonlaşma?

□ Ana ilkeleri;

1. Üretim teknolojisi ve iş organizasyonunun esnek hale getirilmesi
2. Beşeri ve maddi kaynakların maksimum düzeyde kullanılması
3. Hiyerarşilerin yataylaştırılması ve yeni katılımcı modellerin oluşturulması
4. Çalışanlar ve yöneticiler arasında güven veya dayanışma gibi moral unsurların ön plana çıkarılması

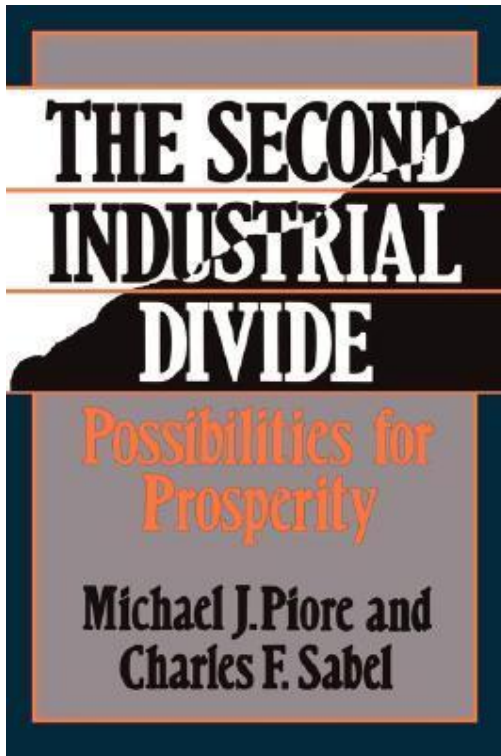
Post-Fordist Paradigma

- Japon üretim sistemlerinin gösterdiği başarı ve ilkelerinin piyasa düzenlerini belirlemeye başlaması, bu yöntemlerin evrenselleşmesini sağlamıştır.
- Bu modellere genellikle “post-fordist” yöntemler olarak adlandırılmaktadır.
- Bu modeller, farklı isimler alabilmektedir. Yalın üretim, TKY, Kaizen, Esnek uzmanlaşma, Toyotaism vs.

Post-Fordist Paradigma

Fordist Sistem	Post – Fordist Sistemler
Makinelerin tek bir görev için kullanılması	Çok amaçlı teknolojiler
Sabit üretim düzeyleri	Tam zamanında üretim
Yarı vasıflı ve vasıfsız çalışanlar	Vasıflı – yaratıcı çalışanlar
Kitlesel istihdam	Esnek / işlevsel istihdam
Dikey / hiyerarşik örgüt yapısı	Yatay örgütlenme
Buyrukların uygulanması	Katılımcı yönetim (beyin fırtınası vs.)
Merkezi mekansal örgütlenme	Merkezileşmenin dağılması
Güçlü sendikalar ve kolektif temsil	Bireysel temsil
Sosyo – Teknik bir sistem	Tekno-Ekonomik bir sistem

Esnek Uzmanlaşma Yaklaşımı

- Amerikan sosyologlar Piore ve Sabel'in "İkinci Endüstri Devrimi" isimli çalışmalarında Kuzey İtalya'da otomotiv firmalarının özellikle "taşeronlaşma" yoluyla kurduğu "esnek modeller"den yola çıkarak, yeni endüstriyel örgütlenme modellerini açıklamaya çalışmışlardır.

Esnek Uzmanlaşma Yaklaşımı

- Temel argüman, “Fordist kitle üretim sistemleri, yerini yeni bir üretim paradigmasına bırakmıştır”.
- Bu yeni üretim biçimleri, ileri teknoloji ve yeni bütünleşik uzmanlık alanlarının yönlendirdiği, biçim ve miktar bakımından “hızlı bir biçimde değişebilen” esnek yöntemler oluşturur.

Esnek Uzmanlaşma Yaklaşımı

- Emek artık makine ile ikame edilecek, kısıtlanacak, sıkı bir biçimde kontrol edilebilecek bir faktör değildir.
- Vasıfsızlaştırma ve sıkı denetim sistemleri, yerini yüksek vasıf düzeyleri ile yüksek teknolojinin uyumlu kullanıldığı esnek biçimlere bırakmaktadır.

Esnek Uzmanlaşma Yaklaşımı – Yeniden Zanaatlaşma

- Bu esnek biçimler, büyük monopol ve oligopolere dayalı firma yapısını da parçalamıştır.
- Yeni biçimler, artık etkin teknoloji yatırımları için büyük sermaye birikimine ihtiyaç duyulmasına yönelik ön şartı ortadan kaldırmıştır.
- Kuzey İtalya’da KOBİ olarak değerlendirilebilecek firmaların, üstlendiği roller bu biçimlerin bir kanıtıdır.
- Bu nedenle Sobel ve Piore, Fordizmin zanaatleri ortadan kaldıran biçimlerinden farklı olarak, yeni biçimleri kimi zaman “yeniden - zanaatlara dayalı üretimler” şeklinde tanımlamıştır.

Esnek Uzmanlaşma Yaklaşımı – Yeni Bölünme / İkinci Endüstrileşme

- Bu tür yönetim ilkeleri, “modern endüstri toplumlarının” yapısal olarak çözüldüğü yeni bir üretim sistemi bölünmesine işaret ettiğini düşünmektedirler.
- Ağır- sanayiler (geleneksel sanayiler) yeni ilkelere göre yeniden örgütlenmedikçe, bu tür üretim modelini yansıtan organizasyonlar ile rekabet edemezler.

Esnek Uzmanlaşma Yaklaşımının Eleştirisi

- Yeniden zanaatlaşma tezi, temel olarak yanlış bir ikileme dayanır.
- Bu tür esnek firmalar, zanaatlerin akla getirdiği geleneksel ilişkileri ifade etmez.
- Aksine küreselleşmiş büyük üretim organizasyonlarının dağıttığı rollerini kullanan, “aşırı merkezsizleşmiş” bir üretim modelini ifade eder.

Esnek Uzmanlaşma Yaklaşımının Eleştirisi

- Teknolojik değişim, Piore ve Sabel'in varsaydığı kolay gerçekleşen bir süreç değildir.
- Modüler teknoloji yaklaşımı, üretim modelini kolaylıkla değişebileceğini varsayar. Ancak bu sistemler çoğunlukla emek maliyetlerinin azaltılması için kullanılır.
- Bu nedenle emeğin (özellikle vasıflı emeğin) değer bulduğu tezi, çok doğru değildir. Teknoloji –emek gerilimi bu tür sistemlerde daha belirgindir.

Esnek Uzmanlaşma Yaklaşımının Eleştirisi

- Ölçeğin değersizleştiği yorumuna ilişkin kanıtlardan bahsedilemez.
- Küçük işletmelerin değer kazanması sadece üretimin mekansal yayılımının bir sonucudur.
- Merkez firmaların önemi devam eder.
- Ayrıca ileri teknoloji, halen büyük sermaye yatırımları gerektirir. KOBİ'ler küresel üretim sistemleriyle gevşek bağlar kuramazsa, bu maliyetleri karşılaması mümkün değildir.

Esnek Uzmanlaşma Yaklaşımının Eleştirisi

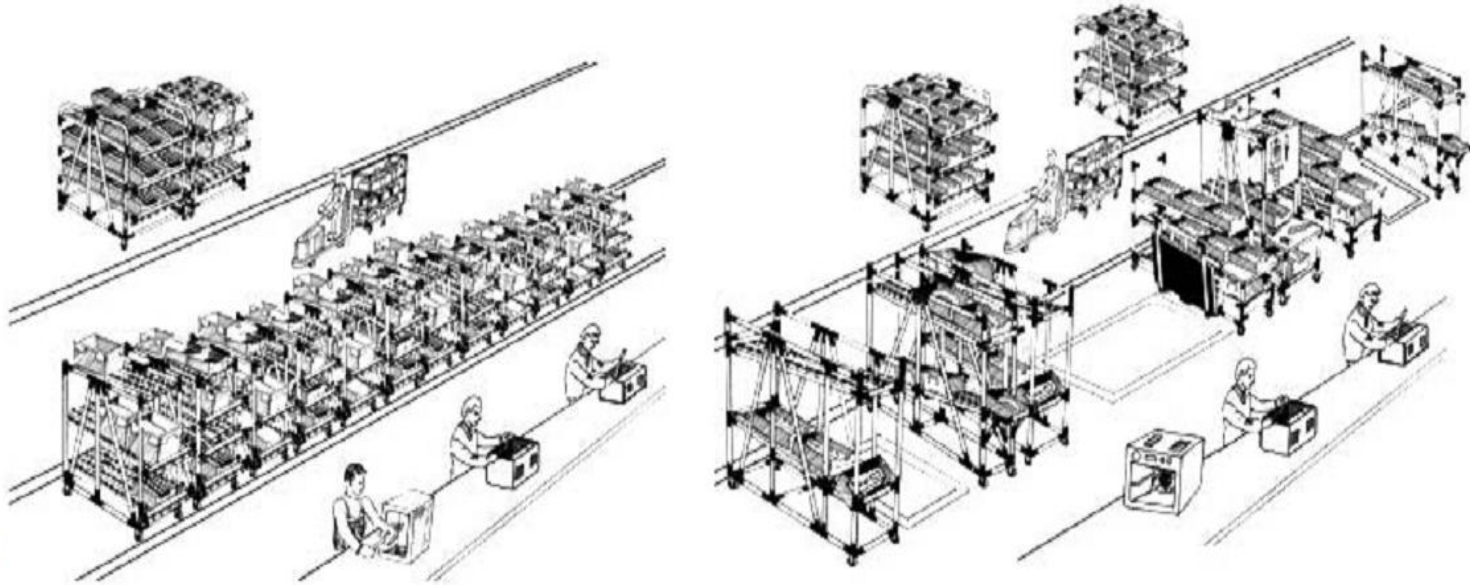
- İleri teknoloji ile vasıf düzeyi arasında doğrudan bir ilişki kurmak yanlıştır.
- İleri teknoloji kullanımı, çalışanların daha vasıflı olacağı anlamına gelmez.
- Görev dağılımında, Fordizmden farklı olarak yapılan “görevlerin birleştirilmesidir”. Ancak bu durum vasıf düzeyinde bir artış yaratmaz. İleri teknoloji ile vasıfların törpülenmesi arasındaki ampirik kanıtlar, göz ardı edilebilecek boyutta değildir.

Esnek Uzmanlaşma Yaklaşımının Eleştirisi

- Vasıflı ve ileri teknoloji kullanan çalışanların, denetimden bağımsızlaşacağı tezi kolay kabul edilemez.
- Yeni teknolojiler, çoğu zaman sıkı emek denetim yolunda kullanılmaktadır.
- Yeni teknoloji kullanımı, iş yükleri ve stres faktörlerini arttırıcı bir rol üstlenir.

Yalın Üretim (Lean Production)

Hat üretimi ve yalın üretim. Soldaki ilk resimde çalışanlar, bir montaj hattı üzerinde karmaşık bir ürün ve ekipmanla üretim yaparlar ve her bir çalışanın ayrı görevleri mevcuttur. Sağdaki resimde ise yalın üretim ilkeleri dikkat çeker. Öncelikle ham madde çeşitliliği ve stoku azalmıştır. Çalışanlar farklı ürünün farklı parçaları yerine bütünü üzerinde takım olarak çalışırlar. Doğal olarak çalışan sayısında da bir azalış söz konusudur.

Kaynak: <http://www.vision-lean.com/wp-content/uploads/2008/06/40.png>
<http://www.vision-lean.com/wp-content/uploads/2008/06/42.png>

Yalın Üretim (Lean Production)

- Yatay organizasyonel yapılar
- Takım çalışması
- Sürekli iyileştirme
- İsrafın önlenmesi
- Kaynakların etkin kullanımı
- Esaslı malzeme tedariki

Yalın Üretim (Lean Production)

Yalın üretim modelinde, üretim maliyetlerinin büyük bir çoğunluğunun organizasyonel karmaşıklıkla ilgili olduğuna inanılır. Eğer kitle üretim modelleri gibi çok sayıda küçük görev ve bunların koordinasyonunu sağlayan karmaşık denetim sistemleri ortadan kaldırılırsa; sarf edilen çabanın yarısı ile etkin sonuçlara ulaşmak mümkün olur. Sistem, kitle üretim modelinin “montaj hatlarının” tersi bir işleyişi içerir. Montaj hatlarında üretimin küçük parçalara bölünmesi söz konusu iken yalın üretimde üretim süreci mümkün olduğu kadar birleştirilir. Yine montaj hatlarında çalışanların denetim ve koordinasyona yönelik sorumluluğu neredeyse hiç yoktur. Ancak yalın üretim modelleri, takım çalışmasını öngörür ve yetkilendirme belirleyici bir özelliktir (Vidal, 2007: 248 - 249). Bu sayede hem çalışan sayısı azaltılmakta, hem verimlilik artmakta, hem de üretim maliyetleri önemli ölçüde azalmaktadır. Esneklik bakımından önemli bu unsur neredeyse % 50 maliyet azalışı yarattığı kadar, aynı üretim ekipmanları ile farklı ürünler üretilmesine de imkân vermektedir (Parlak, 1999: 90).

Yalın Üretim (Lean Production)

- Büyük oranda Japonya'da çalışanlarla kurulan “enformel ilişkiler” altında başarılıdır.
- Sistemde kullanılan “yetkilendirme (empowerment)” ve “yönlendirme (guidance)” büyük oranda kültürel faktörlerin etkisiyle yürütülür.
- Japonya'daki “ömür boyu istihdam” prensibine büyük ölçüde bağlıdır.
- Zira materyal olmayan, sorumluluk ve fedakarlık gerektiren görevlerin yürütülmesi ancak kültürel ve duygusal bağlılıklarla sürdürülebilir.

Yalın Üretim (Lean Production)

- Ancak bu tür kültürel ilişkilerin var olmadığı uygulamalarda başarılı olamadığı görülmektedir.
- Bunun temel nedeni batılı yönetim ilişkilerinin daha formel olarak düzenlemesidir.
- Japon kültüründeki gibi kolektif ilişkilerin kurulamadığı biçimlerde, formel hakların (ücret, endüstriyel katılım, vs.) erimesi anlamına gelir.
- Yine Japon kültürü dışında, yöneticilerin çalışanlar adına karar verdiği sistemler olmuştur.
- Nitekim General Motors'un 1990'ların başında yalın üretim sistemine geçmesi, üretim hacmini %60 azaltmış, 21 fabrika kapatılmış ve 70bin çalışan işten çıkarılmıştır.

Neo-Fordizm?

- Esnek uzmanlaşma ve yalın üretim modelleriyle ifade edilen, “post – fordist” yöntemlerin temel iddiası; Fordist üretim sisteminin özellikle örgütsel ilkeler ve çalışan denetimi konusunda daha yatay organizasyonlar ile aşıldığına yöneliktir.

Neo-Fordizm?

- Ancak bu iddiaya ilişkin ciddi eleştiriler mevcuttur:
  1. Sistem, Taylor yönetim ve Fordist üretim ilkelerinin terk edilmesine değil; aksine ileri teknoloji ile birlikte hiyerarşi ve denetimin arttığı bir anlayışı ifade eder.
  2. Çalışanlar bu sistemde daha fazla özerkliğe sahip değildir. Yöneticilerin dikey hiyerarşide kazandıkları gücü devam ettirirler.

Neo-Fordizm?

3. Sistemin temelde, “çalışanların değerlendirilmesi” değil, Fordist modellerde olduğu gibi kolayca değiştirilebilir hale getirilmesini içerir. Özellikle teknoloji kullanımı bu tür eğilimleri kolaylaştırır.
4. TKY, beyin fırtınası, pareto diyagramı gibi yöntemler işçilerin yönetime katılacağı ve güçlendirme (empowerment) anlamına gelmez. Aksine kolektif katılımın sağladığı avantajlar ortadan kalkmaktadır.

Neo-Fordizm?

5. Kullanılan yeni sistemler, “insan kaynakları” bakımından esnek, yönetim ilkeleri bakımından daha katıdır.
6. Yatay organizasyonlar, yüksek vasıflı çalışanlara dayalı olması Fordizmin tekrara dayalı aşırı bölümlenmiş görev dağılımının aşıldığı anlamına gelmez. Aksine ileri teknoloji kullanımı, tekrara dayalı işlerin sayısını arttırmış otonomiye düşürmüştür.

Neo-Fordizm?

- Bu bakımdan sistem Fordist sistemleri aşılması (post – Fordizm) olarak değil; Fordist ilkelerin yeni teknoloji ve esnek ilkelere uyarlanması (neo-fordizm) olarak tanımlanmasına ilişkin fikirler mevcuttur.
- Bunlardan arasından bazıları, Fordist ilkelerin kültürelleşmesi kavramını ortaya atar ve sistemi “Fordizmin Japonlaşması” olarak tanımlar.

Okuma Önerileri

- Parlak, Zeki (1999), “Yeniden Yapılanma ve Post – Fordist Paradigmalar” ***Bilgi Dergisi***, 1 (1), 83 – 102
<http://bilgidergi.com/uploads/1999Parlak.pdf>
- Suğur, Nadir & Nichols, T. Ve Suğur, S. (2004), “Türkiye'de Toplam Kalite Yönetimi Uygulamaları: Beyaz Eşya, Otomotiv ve Tekstil Sektörü Üzerine Bir Araştırma”, ***Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi***, 59 (2),
http://www.politics.ankara.edu.tr/dergi/pdf/59/2/7_prof_dr_nadir_sugur.pdf